

Ruben Prins

Laat, me gaan!

*Lees over Pier en
zijn familie in 1900*

zwijsen

Laat, me gaan!

Ruben Prins

Met tekeningen van Juliette de Wit

zwijsen

Zwijsen, dé leesspecialist sinds 1846. Ruim 80% van de kinderen leert op school lezen met Zwijsen. Lezen is de basis voor leren: van rekenen tot schrijven, van geschiedenis tot aardrijkskunde. Zwijsen, voor een leven lang leesplezier!

1e druk 2020

ISBN 978.90.487.3841.0

NUR **283/282**

© Uitgeverij Zwijsen B.V., Tilburg, 2020

Tekst: Ruben Prins

Illustraties: Juliette de Wit

Vormgeving: Natascha Frensch

Foto illustrator: Renate Reitler

Historisch advies: Hans Vermeer

Voor België:

Uitgeverij Zwijsen.be, Antwerpen

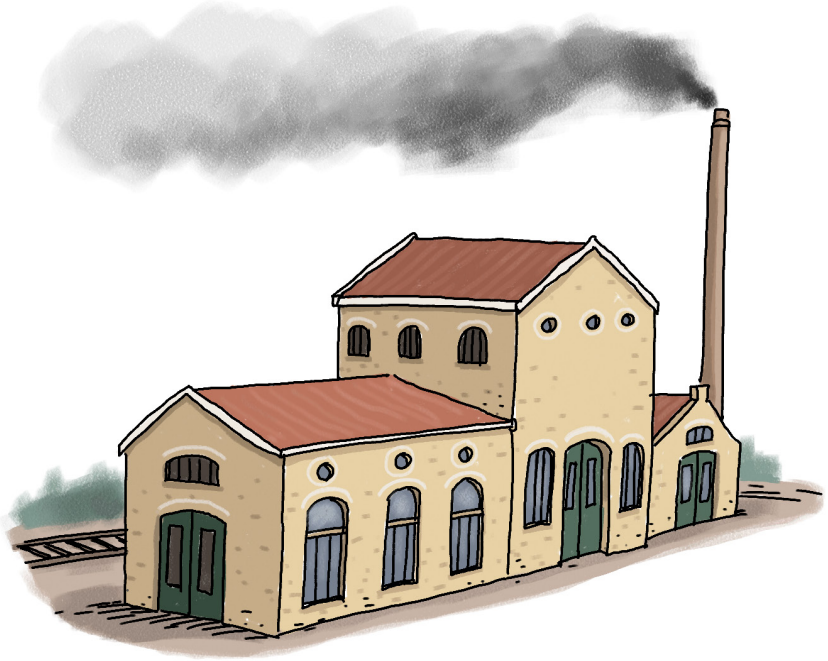
D/2020/1919/072

Behoudens de uitzonderingen in de Auteurswet mag niets uit deze uitgave worden openbaar gemaakt of vervaelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor licenties voor knipselkranten en -diensten of voor het overnemen voor onderwijsdoeleinden kunt u contact opnemen met de Stichting PRO: www.stichting-pro.nl. Voor meer informatie over auteursrecht in het onderwijs gaat u naar www.onderwijsauteursrecht.nl.

Inhoud

Duik in de tijd ...	4
Hoe leeft een kind in deze tijd?	6
Pier	9
Meneer Fijnstra	14
Afscheid	18
Den Haag	23
't Oude Nest	27
Baas en Bruut	31
Verkocht	37
De metaalfabriek	42
Mollen	47
Vluchten	52
Johan	55
Sientje	62
Meneer Van Houten	67
Een geluk bij een ongeluk	71
Over de makers van dit boek	76
Tips voor je boekbespreking	77

Duik in de tijd ...

In de negentiende eeuw waren de lonen heel laag. De meeste mensen waren arm. Iedereen in het gezin moest meewerken om genoeg geld te verdienen. Als je op het platteland woonde, moest je waarschijnlijk meehelpen bij een boer. Maar de meeste mensen, en dus ook de meeste kinderen, werkten in fabrieken. En niet een paar uurtjes: vaak zo'n twaalf uur op een dag, zes dagen in de week!

Het werk in de fabriek was niet bepaald een pretje. Veel kinderen raakten gewond, soms zelfs zo erg dat ze stierven.

Toch durfden de mensen niet in opstand te komen.

De fabrieksbazen hadden namelijk heel veel macht. En er waren zo veel arbeiders in de steden. Als jij liet merken dat je niet tevreden was over je baan, dan werd je gewoon ontslagen. Voor jou in de plaats waren er tien anderen die wél in de fabriek wilden werken.

Pas na 1860 werd dat anders. Steeds meer mensen vonden de situatie in de fabrieken schandalig. In 1874 werd er een wet tegen kinderarbeid aangenomen. Dit wordt wel 'het kinderwetje van Van Houten' genoemd. Meneer Samuel van Houten was namelijk degene die deze wet verzon.

Ondanks de wet bleef kinderarbeid na 1874 nog bestaan. Op het platteland mochten kinderen volgens de wet sowieso nog meewerken. En in de steden werkten zo veel mensen dat controle bijna onmogelijk was. Maar uiteindelijk verdween kinderarbeid toch uit Nederland. Dat had te maken met een bijzonder ongeluk. En over dat ongeluk gaat dit verhaal.

Hoe leeft een kind in deze tijd?

Familie

Pier is de tweede zoon uit een arm gezin op het platteland. In de negentiende eeuw zijn de meeste gezinnen groot: er zijn veel kinderen.

Die gezinnen hebben meestal maar één kamer om in te wonen.

Vader, moeder en kinderen slapen bij elkaar. Vaak zelfs in hetzelfde bed!

Eten en drinken

Aardappels zijn het belangrijkste voedsel in de negentiende eeuw. Groente en vlees zijn te duur. Naast aardappels eten arbeiders vaak goedkope meelpap. Het drinkwater is vaak vervuild. Daarom drinken de mensen meestal koffie. Doordat het water gekookt wordt, is dat gezonder, en je proeft de vieze smaak van het water ook minder. Het is ook niet vreemd om kinderen bier te geven.

Gezondheid

De lucht in de steden is in 1900 best vies. Dat komt onder andere doordat van alles werkt op stoomkracht. Er zijn stoomboten, stoomtreinen en zelfs stoomauto's. In de fabrieken staan grote stoommachines die worden gestookt met steenkool. Daardoor ziet de lucht vaak zwart van de rook.

School

Rond 1900 gaan de meeste kinderen naar school. Tot hun twaalfde; daarna gaan ze vaak werken. Er zijn ook nog heel wat kinderen die helemaal niet naar school gaan, omdat ze al jong moeten werken. Op school zitten de kinderen netjes twee aan twee in een houten bankje. De meester is erg streng. Wie vervelend doet, moet in de hoek staan of strafregels schrijven.

Pier

‘Wat ga jij eigenlijk met je geld doen?’

Pier reageerde niet meteen op de vraag van zijn oudere broer Jakob. Ze liepen over het jaagpad naast de trekvaart naar huis. Aan de overkant van het kanaal lagen de lege, zwarte akkers van boer Dirk. De afgelopen weken hadden zijn broer en hij de boer geholpen om de mest over het land uit te rijden. Jakob gaf hem een schouderduw. ‘Hé, dromer, zit je weer met je kop in de wolken?’

Pier glimlachte. Zijn broer had gelijk: hij had inderdaad met zijn hoofd in de wolken gezeten. Ze waren ook zo verschrikkelijk mooi. De ondergaande zon kleurde de schapenwolkjes roze en oranje. Ze werden weerspiegeld in het donkere, gladde water van de vaart. Een dubbele hemel, dacht Pier. In gedachten maakte hij een tekening van het tafereel.

‘Nou,’ vroeg Jakob nogmaals, ‘wat ga jij met je geld doen?’

‘Aan moeder geven,’ antwoordde Pier.

Jakob rolde met zijn ogen. ‘Natuurlijk, dromer. Maar ik bedoel de stuiver fooi die we van boer Dirk hebben gekregen. Wat ga je daarmee doen?’

Pier haalde zijn schouders op. Daar had hij nog

helemaal niet over nagedacht. Misschien kon hij bij kruidenier Kobus wel een paar potloden kopen. Het potlood dat hij nu had, was niet meer dan een stompje. Of een nieuw schetsboek ...

‘Ik ga bij Kobus een dikke sigaar kopen,’ zei Jakob. Hij lachte hardop. ‘Ik kan de gezichten van de jongens uit het dorp nu al zien.’ Jakob deed net of hij met een dikke sigaar tussen zijn lippen door het dorp liep. Met zijn kin omhoog en zijn borst vooruit paradeerde hij over het jaagpad.

Pier schoot in de lach. ‘Maar volgens moeder zijn sigaren slecht voor je. Ze zegt dat vader daardoor de pleuris heeft gekregen.’

‘Onzin!’ zei Jakob. ‘Marieke heeft toch ook de pleuris? En heeft zij ooit één sigaar gerookt?’

Pier schudde zijn hoofd. Zijn gedachten gingen meteen naar hun jongere zusje Marieke. Hij zag haar bleke gezicht en holle ogen voor zich. Hij hoorde haar zware gehoest. Als ze maar niet net als vader ... Hij durfde niet eens verder te denken.

‘Ik denk dat ik iets voor Marieke ga kopen,’ zei hij zacht.

Jakob zuchtte. ‘Jij weet wel hoe je iets kunt verpesten, hè?’ Hij tikte de pet van Piers hoofd, ving die op en rende ermee weg. ‘Hé, dromer!’ schreeuwde hij. ‘Als je je pet terug wilt zien, zou ik maar gaan rennen ...’ Hij deed een paar keer net alsof hij de pet in de vaart

gooide. Lachend rende hij naar hun huis.
Pier deed geen moeite om zijn broer in te halen.
Jakob was een jaar ouder, een stuk sneller én sterker.
Langzaam liep hij achter zijn broer aan. Jakob zou zijn
pet ergens in het kleine huisje verstoppen, en Pier zou
'm dan moeten zoeken. Zo ging het bijna iedere dag.
Toen Pier even later bij hun huis aankwam, zag hij
tot zijn verbazing dat Jakob nog niet naar binnen was
gegaan. Zijn broer stond, met Piers pet in zijn hand,
aan de deur te luisteren.

Pier kwam naast hem staan. Hij hoorde de stem van
zijn moeder. Ze was aan het bidden. 'Here God, ik
weet dat Uw wegen altijd goed zijn. Maar ik begrijp

het gewoon niet. Waarom moest U mijn man wegnemen? Waarom? En nu Marieke ... Here God, ik smeed U om haar bij ons te laten. Alstublieft, Heer. In de naam van Jezus. Amen.'

Pier hoorde zijn moeder snikken. Hij slikte snel zijn eigen tranen in.

Jakob gaf Pier zijn pet terug en schopte zijn klompen uit. Daarna duwde hij de deur open.

Pier volgde hem. Op kousenvoeten liepen ze het huisje in. Hun moeder stond snel op van tafel. Ze veegde vlug met haar schort haar ogen droog. Ze probeerde te glimlachen. 'Mijn jongens,' zei ze hees. 'Het eten is al klaar.' Ze draaide zich om naar de kolenkachel, waarop een pan stond te pruttelen.

Pier wilde naar de bedstee lopen, maar zijn moeder hield hem tegen. Ze aaide hem over zijn hoofd. 'Laat Marieke maar even,' zei ze terwijl ze de deurtjes van de bedstee sloot. 'Ze slaapt net eindelijk. Ze moet rusten, dan wordt ze beter.'

Pier hoorde hoe zijn moeder haar best deed om opgewekt te klinken. 'Laten we lekker gaan eten,' zei ze.

Jakob was ondertussen al aan tafel gaan zitten. Hij legde het loonzakje op tafel.

'Hier, moeder.'

Moeder drukte een kus boven op zijn hoofd.

‘Wat zou ik zonder jullie moeten ...’

Pier legde zijn loonzakje er ook bij en ging naast zijn broer zitten. Zijn moeder zette twee kommen voor hen op tafel en scheidde ze vol met dampende erwtensoep. ‘De worst en het spek moeten jullie er maar bij denken,’ zei ze. Daarna sprak ze een kort gebed uit.

Jakob en Pier vielen aan. Het werk bij de boer maakte hen hongerig.

Moeder at niet mee. Ze stak de petroleumlamp aan en begon zwiggend de schone was te vouwen.

Na de tweede kom soep durfde Pier het eindelijk opnieuw te vragen. ‘Hoe is het Marieke, moeder?’ Zijn moeder keek op. De lege blik in haar ogen gaf Pier de koude rillingen.

‘We ... we hebben nu geld,’ stamelde hij. ‘We kunnen nu medicijnen voor haar kopen.’

Zijn moeder zuchtte. ‘We moeten de huur betalen, Pier. En we moeten ook eten. Anders worden we allemaal ziek.’

‘Jakob en ik hebben allebei een stuiver fooi gekregen,’ zei Pier snel. ‘Die kunnen we er ook bij doen.’

‘Lieve, lieve jongen,’ zei zijn moeder. ‘Ik ben bang dat ...’ Verder kwam ze niet.

Er werd op de deur van het kleine huisje geklopt.

Meneer Fijnstra

Moeder deed de deur open. Jakob en Pier kwamen naast haar staan. Voor de deur stond een korte, dikke meneer. Hij droeg een pak met daaroverheen een lange mantel. Op zijn hoofd had hij een lichtgrijs bolhoedje.

De man tilde even zijn hoedje op en zei: 'Mijn naam is Fijnstra, mevrouw. Er is mij ter ore gekomen dat u, hoe moet ik het zeggen, een zekere geldnood hebt.'

'Wie heeft u dat verteld?' vroeg moeder fel.

'Dat doet er niet toe,' antwoordde meneer Fijnstra.

'Punt is dat ik u misschien kan helpen.'

'We hebben uw hulp niet nodig. De Heer is onze helper.'

Moeder wilde de deur dichtgooien, maar de meneer stak zijn voet ertussen. Hij duwde zijn dikke hoofd door de kier. 'Wilt u alleen mijn aanbod aanhoren, mevrouw? Meer vraag ik niet.'

'Aanbod?' herhaalde moeder. 'Ik heb niets om te verkopen. Alles wat we hebben, hebben we nodig.'

'Nee, nee, nee, mevrouw,' zei de man haastig. 'Mijn aanbod is van een andere, een zogezegd christelijke aard.'

Moeder deed de deur voorzichtig een beetje open.

Meneer Fijnstra grijnsde breed. Pier moest opeens sterk denken aan de dikke padden die soms op het jaagpad zaten. Deze man was net een grote, aangeklede pad, vond hij.

‘Ik kom uit de grote stad,’ begon meneer Fijnstra. ‘Zoals u wellicht weet, is er in de stad een flink tekort aan arbeidskrachten. Daarom heeft men mij eropuit gestuurd om verse arbeidskrachten te vinden.’ Zijn blik ging van Jakob naar Pier. Weer was daar die brede paddengrijns. Hij haalde uit zijn binnenzak een geldbuideltje tevoorschijn. Hij knoopte het open om het geld te laten zien.

Pier zag dat er minstens twee keer zoveel geld in zat als wat Jakob en hij samen de afgelopen maanden verdiend hadden.

‘Ik verkoop mijn jongens niet!’ zei moeder kwaad. ‘Nee, nee, nee, mevrouw,’ zei meneer Fijnstra haastig voordat de deur weer dichtgeslagen kon worden. ‘Dit geld is een voorschot. Een voorschot op het loon.’ ‘Ik wil wel, moeder,’ zei Jakob zwaar. ‘Met dat geld kunt u medicijnen voor Marieke kopen.’

De man met het paddengezicht schudde zijn hoofd. ‘Ik wil hém.’ Hij wees naar Pier. ‘Hoe heet je, jongen?’ ‘Pier,’ antwoordde Pier zacht.

‘Pier,’ herhaalde de man grinnikend. ‘Natuurlijk. Lang en dun. Precies wat ik nodig heb.’

Pier voelde zijn maag omdraaien. Hij wilde wel

helpen, maar hij wilde tegelijkertijd niet weg. Hij wilde niet weg van zijn zusje, van zijn moeder. Hij wilde niet met deze vreemde man mee. Hij wilde niet. Met moeite wist hij de erwtensoeep binnen te houden. Moeder schudde haar hoofd. 'Ik wil u bedanken voor uw aanbod. Maar zoals gezegd, de Heer zorgt voor ons.'

'Inderdaad, mevrouw,' zei de man. 'Daarom ben ik hier ook. Het lot heeft mij hier gebracht. Heeft u niet gebeden om Gods hulp?'

Moeder knikte traag.

'Stel dat dit de verhoring van uw gebed is?' vroeg de man toen.

Pier keek opzij naar zijn moeder. Hij zag dat er tranen in haar ogen kwamen. Wat betekenden die tranen?

'Denk er rustig over na,' zei meneer Fijnstra. Hij stopte de buidel met geld weer in zijn binnenzak. 'Ik kom morgen bij zonsopkomst langs met mijn wagen. Dan zie ik wel wat u besloten heeft. Dag, mevrouw. Gods zegen gewenst bij uw beslissing.' Hij tilde weer even zijn hoedje op, draaide zich om en liep weg.

Moeder deed langzaam de deur dicht.

'Je moet gaan!' zei Jakob toen ze even later weer aan tafel zaten. 'Je moet!'

'Jakob, stop!' zei moeder streng. 'Dit is een beslissing die Pier moet nemen.'

‘Maar waarom hij?’ mokte Jakob. ‘Waarom wil hij hém? Ik ben toch veel sterker?’

Moeder keek Pier recht aan. ‘Niemand dwingt je om te gaan, Pieter.’

Pier slikte. Moeder noemde hem bijna nooit bij zijn volle naam. Het maakte alles nog zwaarder. Hij vocht tegen zijn tranen. Hij wilde hier niet weg. Hij wilde niet naar de stad. Maar ...

Zijn gedachten werden onderbroken door zwaar gehoest dat uit de bedstee kwam. Marieke was wakker geworden.

Pier klemde zijn kiezen op elkaar. Hij had geen keus. Hij kon niet voor zichzelf kiezen.

Die meneer Fijnstra had gelijk: het lot had hun deze kans geboden.

Hij kon niet weigeren.

Het lot had besloten.

‘Ik ga,’ zei hij.

Afscheid

De volgende morgen ging Pier met meneer Fijnstra mee. Het was nog stil buiten. De zon kwam net op. Een paar merels zongen hun ochtendlied. Pier voelde zijn hoofd bonken van ingehouden tranen. Met moeite had hij afscheid genomen van zijn familie. Eerst van Jakob, die nog steeds een beetje chagrijnig was geweest. Daarna van Marieke. Zijn zusje deed haar ogen even open. Haar lege blik maakte hem nog vastbeslotener om mee te gaan. Ten slotte drukte zijn moeder hem tegen zich aan. ‘Lieve, lieve jongen,’ prevelde ze aan één stuk door. Ze gaf hem een buideltje met schone kleren. Daarna drukte ze een ongeschilde gekookte aardappel in zijn handen. ‘Voor onderweg. Lekker warm.’ Hij stopte de aardappel in zijn broekzak en voelde hem tegen zijn bovenbeen branden. Vreemd genoeg vond hij de pijn wel fijn. Alsof hij daardoor de pijn vanbinnen minder kon voelen.

Niet lang daarna had meneer Fijnstra aangeklopt. En nu liepen ze naar de kleine paard-en-wagen die op het karrenpad stond te wachten.

‘Ziedaar ons rijtuig,’ zei meneer Fijnstra zangerig. Rijtuig? Als alles niet zo ernstig was, had Pier erom

Duik in het leven van Pier! Geen school of hobby's, maar keihard werken in een vieze fabriek.

Het is het jaar 1900. Pier woont in een klein huisje op het platteland. Zijn zusje is doodziek, maar er is geen geld voor medicijnen. Dan geeft een onbekende man de familie geld. In ruil daarvoor moet Pier met hem mee om te werken in Den Haag. Pier vindt het geweldig in de grote stad. Totdat blijkt dat hij aan het werk moet voor een wrede baas. Pier wordt gedwongen om in een fabriek te werken, twaalf uur per dag, zeven dagen per week. Hoe kan hij ontsnappen?

Duik in
de tijd van

burgers en stoommachines

NUR 283/282
www.zwijssen.nl

9 789048 738410